

Оксана Анатоліївна Ковальова,

кандидатка психологічних наук,
завідувачка відділу проектування розвитку обдарованості,
Інститут обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-0161-4026>

УДК 37.013.42:316.347

DOI: [https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4\(99\)-04](https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4(99)-04)

ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: ОПЕРАЦІОНАЛІЗОВАНА МОДЕЛЬ

Анотація.

У статті здійснено стислий огляд провідних міжнародних підходів до моделювання громадянської компетентності та представлено власну операціоналізовану модель громадянської компетентності, що охоплює п'ять компонентів: особистісні якості, ціннісні орієнтації, мотиваційні установки, громадянські знання та практичні вміння. Кожен компонент деталізовано через систему критеріїв, показників та індикаторів, що забезпечує чіткість і вимірюваність конструкта. Окреслено можливі напрями практичного застосування моделі для оцінювання рівня сформованості компетентності, що дає змогу використовувати модель як у навчальному процесі, так і в дослідницьких цілях.

Ключові слова: структура компетентності; громадянські компетенції; критерії; показники; індикатори; оцінювання компетентності.

Громадянська компетентність на сучасному етапі постає як одна з ключових цілей сучасної освіти в умовах суспільних викликів, що постійно зростають, – від політичної поляризації та дезінформації до трансформацій громадянської участі в цифровому середовищі. Формування компетентностей громадян, які поєднують знання про інститути та права, критичне мислення, комунікативні й організаторські навички, а також відповідні громадянські цінності та мотивацію, є необхідною передумовою для сталого функціонування демократичного суспільства. Водночас практика засвідчує відсутність в українській освіті загальноприйнятої уніфікованої операціоналізованої рамки, яка б описувала складники громадянської компетентності й переводила їх у чіткі критерії, показники та індикатори для навчання, моніторингу й оцінювання. Це спонукало нас долучитися до моделювання означеної структури і представити власне бачення розв'язання цієї проблеми в загальному контексті, що можна адаптувати в майбутньому до конкретних навчальних цілей.

Стаття є результатом виконання пункту Плану заходів Національної академії педагогічних наук України з реалізації Концепції розвитку громадянської освіти в Україні на 2024–2030 роки, що затверджено наказом МОН України від 7 лютого 2024 р. № 131 (п. 1.1.2. Розроблення критеріїв сформованості громадянських компетентностей). Вона має на меті запропонувати структурно-критеріально-індикаторну модель громадянської компетентності, що поєднує п'ять взаємопов'язаних

компонентів (особистісні якості, цінності та ставлення, мотивація, знання та діяльнісні навички) із чітко визначеними критеріями та операціоналізованими показниками й індикаторами їх сформованості. Така модель покликана слугувати методологічним підґрунтям для розробки навчальних програм, інструментів діагностики й моніторингу, а також для емпіричної верифікації та корекції освітніх практик у контексті національних і міжнародних стандартів громадянської освіти.

У процесі роботи над власною моделлю громадянської компетентності ми спирались на наявні приклади моделей і документів у світовій практиці. По-перше, Європейська рамка компетентностей для культури демократії (Рада Європи) надає продуману структуру (20 компетентностей у чотирьох категоріях) із детальними дескрипторами, які можуть слугувати для оцінювання цінностей, установок, умінь і знань у сфері демократії [1]. Ця рамка універсальна і апробована у багатьох країнах, зокрема і в Україні, де її використовували у проекті «Демократична школа» для розвитку громадянських компетентностей учнів.

Також Рекомендації ЄС щодо громадянської компетентності (2018) містять узгоджене на рівні ЄС визначення поняття «громадянська компетентність» та перелік її змістових елементів [2]. ЄС рекомендує розвивати громадянську компетентність через освіту та навчання протягом усього життя, зосереджуючись на поєднанні знань, навичок і ставлення, необхідних для активної участі в громадянському житті на всіх рівнях. Звідти

можна запозичити загальні критерії (напрями оцінювання): участь у суспільному житті, відповідальність, знання про демократію, розуміння глобальних процесів, прихильність правам людини та сталому розвитку тощо. Це рамкове визначення слугує нормативним орієнтиром, що загалом вже інтегровано в українські освітні стандарти.

Вагомий внесок у розуміння структури громадянської компетентності вносять Національні стандарти США [3] та рамкова концепція C3 (College, Career, and Civic Life Framework) [4], які в поєднанні пропонують цілісну модель: поглиблене розуміння конституційних принципів і процесів, оволодіння навичками дискурсу та суспільної дії, а також виховання демократичних цінностей і громадянського характеру, що має перелік громадянських чеснот (відповідальність, толерантність тощо). Ці критерії можна використати як критерії вихованості особистості громадянина, перевіряючи анкетуванням або спостереженням, чи сформувався ці риси. Також США зробили значний поступ в інституціоналізації оцінювання громадянської компетентності шляхом створення чіткої структури для національного оцінювання учнів 4, 8 та 12 класів [5]. У ній визначено три головні компоненти громадянської компетентності: 1) Civic Knowledge – знання про уряд, закони, Конституцію, права та обов’язки громадян; 2) Civic Skills – інтелектуальні та практичні навички (аналіз аргументів, формування позиції, участь у публічному житті); 3) Civic Dispositions – ставлення й особистісні якості, що підтримують демократію (повага до права, відповідальність, готовність до компромісу). Оцінювання базується на стандартизованих тестах, які охоплюють ці компоненти, а також слугує джерелом національних даних для політик і реформ у сфері громадянської освіти.

Українські наукові моделі містять вже адаптовані під національний контекст структури і, головне, показники з конкретними формулюваннями. Так, у праці Т. Ремех (2018) запропоновано розподіл компетентності учня на мотиваційний, ціннісний, когнітивний і поведінковий компоненти, і для кожного – приклади проявів у шкільному житті [6]. У своїй монографії І. Жадан (2021) [7] надає матрицю оцінювання із переліком дефініцій і рівнів сформованості громадянської компетентності студентської молоді, яку можна адаптувати й для учнів старшої школи. Там презентовано приклади індикаторів, зокрема: «студент обґрунтовано висловлює думку про важливість виборів» (індикатор громадянської свідомості), «вміє організувати колективне обговорення проблеми» (індикатор громадянських умінь), «демонструє негативне ставлення до корупції у висловлюваннях» (індикатор ціннісної установки) тощо.

Аналіз широко відомих моделей громадянської компетентності засвідчив, що більшість із них об’єднують такі базові складники: знання про гро-

мадянство та демократію, ціннісні орієнтації та установки, соціальні й громадянські навички, особистісні якості та громадянську ідентичність. У деяких моделях акцентовано на поєднанні змістового та діяльнісного аспектів, в інших – на соціально-психологічному вимірі громадянської поведінки. У нашій структурно-критеріальній моделі громадянська компетентність представлена як цілісне утворення, що охоплює п’ять взаємопов’язаних компонентів, представлених у таблиці 1.

Таблиця 1

Структурна модель громадянської компетентності

Громадянська компетентність	Особистісні якості та здібності відповідального громадянина
	Ціннісні орієнтації та ставлення відповідального громадянина
	Мотиваційні та цільові спонукання до громадянської активності
	Засвоєні знання з основ відповідального громадянства
	Уміння та навички, набуті в процесі досвіду громадської діяльності

Особистісні якості та здібності – це внутрішній психологічний ресурс, що забезпечує готовність і спроможність до конструктивної громадянської участі. *Ціннісні орієнтації та ставлення* охоплюють систему морально-політичних установок, які визначають суспільний вибір і дії особи. *Мотиваційні й цільові спонукання* відображають внутрішні наміри, віру в ефективність дій і цілеспрямовану готовність до участі в житті громади. *Громадянські знання (грамотності)* становлять сукупність базових знань, що дають змогу орієнтуватися в політичних, правових, історико-культурних та інформаційних контекстах. *Уміння та навички, набуті в досвіді громадської діяльності*, – це практичні компетенції, що дають змогу ефективно діяти в різних громадянських ролях і ситуаціях.

Для деталізації кожного з компонентів громадянської компетентності доцільно виокремити відповідні критерії, які виступають узагальненими вимірами прояву кожного компонента в поведінці, цінностях, мотивації чи знаннях особи. Критерії допомагають описати внутрішню структуру компонентів і зробити їх вимірюваними. Варто зауважити, що кожен критерій розкривається через низку показників – конкретизованих характеристик, які відображають наявність або рівень сформованості тієї чи іншої компетентнісної ознаки. Показники дають змогу не лише описати, а й операціоналізувати громадянську компетентність для подальшого її оцінювання та використання в освітній практиці. У таблиці 2 представлено опис критеріїв і показників кожного компонента компетентності.

Для використання моделі громадянської компетентності з метою оцінювання суб’єктів освітнього

Таблиця 2

Структурно-критеріальна модель громадянської компетентності

Критерії	Показники
1. Особистісні якості та здібності відповідального громадянина	
1.1. Особистісна зрілість / саморегуляція	1.1.1. Здатність до рефлексії та усвідомлення особистісних патернів поведінки
	1.1.2. Здатність до контролю й регуляції емоцій і поведінки
1.2. Емпатія та соціальна чутливість	1.2.1. Здатність до емпатії та розпізнання емоцій інших
	1.2.2. Здатність надавати підтримку іншим
1.3. Емоційна стійкість (стресостійкість)	1.3.1. Здатність витримувати емоційну напругу
	1.3.2. Здатність відновлюватися після публічної критики
2. Ціннісні орієнтації та ставлення відповідального громадянина	
2.1. Повага до гідності та прав людини	2.1.1. Здатність проявляти повагу до людської гідності. Відсутність дискримінаційної поведінки в освітньому середовищі
	2.1.2. Готовність втручатися або сприяти у випадку порушення прав
2.2. Толерантність і визнання культурного різноманіття	2.2.1. Толерантне ставлення до інших. Відсутність упереджень і стереотипів
	2.2.2. Готовність до співпраці з представниками інших культур і конфесій
2.3. Довіра до верховенства права та інституційна повага	2.3.1. Повага до принципів верховенства права та ролі інституцій
	2.3.2. Готовність використовувати правові та інституційні механізми для розв'язання проблем
2.4. Громадянська свідомість та добросесність	2.4.1. Усвідомлення ключових суспільних проблем та їхніх причин
	2.4.2. Здатність дотримуватися академічної та громадянської етики
2.5. Патріотизм і національна ідентичність	2.5.1. Уособлення своєї належності до народу України, почуття приналежності до національної спільноти
	2.5.2. Готовність захищати цінності країни та діяти на благо її громадян
3. Мотиваційні та цільові спонукання до громадянської активності	
3.1. Соціальна ініціативність і прагнення до справедливості	3.1.1. Готовність проявляти громадську ініціативу
	3.1.2. Прагнення реалізовувати ідеї на користь спільноти і задля досягнення соціальної справедливості
3.2. Цілеспрямованість і наполегливість у намірі участі	3.2.1. Активна життєва позиція
	3.2.2. Активна участь у громадських ініціативах, волонтерських заходах
3.3. Громадянська самоефективність та відповідальність	3.3.1. Прагнення впливати на суспільні процеси та розв'язання громадських проблем
	3.3.2. Усвідомлення особистої відповідальності за наслідки власних дій у громадському житті
4. Засвоєні знання з основ відповідального громадянства (грамотності)	
4.1. Конституційно-інституційна грамотність	4.1.1. Знання конституційних принципів і ролі інститутів
	4.1.2. Здатність застосувати інституційні процедури на практиці
4.2. Політико-правова грамотність	4.2.1. Знання своїх прав і обов'язків і виборчих механізмів
	4.2.2. Здатність користуватися правовими / політичними механізмами участі
4.3. Історико-культурна грамотність	4.3.1. Знання ключових подій, персоналій і культурних традицій країни
	4.3.2. Здатність пов'язувати історію з сучасними суспільними питаннями
4.4. Медіа- та інформативно-глобальна грамотність	4.4.1. Знання принципів медіаграмотності та глобальних процесів
	4.4.2. Здатність критично оцінювати інформацію та діяти в глобальному контексті
5. Засвоєні в процесі досвіду громадської діяльності вміння та навички	
5.1. Критичне мислення	5.1.1. Здатність відрізняти факти від думок
	5.1.2. Здатність оцінювати аргументи та наслідки рішень
5.2. Комунікація й аргументація	5.2.1. Здатність до усної комунікації та переконливих виступів
	5.2.2. Здатність до письмової комунікації та аргументації
5.3. Співпраця / робота в команді	5.3.1. Здатність своєчасно та відповідально робити внесок у роботу команди, дотримуватись угод
	5.3.2. Здатність планувати спільні кроки, розподіляти ролі та ресурси, підтримувати комунікацію в команді

Продовження таблиці 2

Критерії	Показники
5.4. Переговори та вирішення конфліктів	5.4.1. Здатність виявити інтереси сторін і формувати альтернативні варіанти для компромісу
	5.4.2. Здатність проводити переговори до взаємоприйняттого рішення, застосовувати техніки деескалації
5.5. Організація громадських ініціатив і менеджмент	5.5.1. Здатність до планування та формулювання цілей проекту
	5.5.2. Здатність відстежувати хід реалізації проекту, оцінювати вплив і вносити корективи на основі даних і рефлексії

процесу потрібно сформулювати також індикатори для кожного показника, список яких представлено в таблиці 3. Індикатор – це конкретний, спостережуваний прояв певного показника, що дає змогу зафіксувати наявність або рівень сформованості окремого елемента компетентності. На відміну від загального критерію чи показника, індикатор є операціоналізованою характеристикою, що описує поведінку, дію, ставлення чи знання, які можуть бути оцінені якісно чи кількісно. Індикатори надають можливість перевірити, наскільки суб'єкт освітнього процесу володіє пев-

ною громадянською компетентністю, забезпечуючи підґрунтя для побудови діагностичних інструментів – анкет, тестів, спостережень, портфоліо, самооцінювання тощо. Оцінювання індикаторів може здійснюватися як шляхом зовнішнього педагогічного спостереження, так і через самоаналіз, рефлексивні опитувальники чи участь в практичних завданнях, що моделюють реальні громадянські ситуації.

Представлену операціоналізовану модель громадянської компетентності побудовано на чітко виокремлених компонентах, критеріях, показниках та

Таблиця 3

Індикатори оцінювання громадянської компетентності за номером показника її структурно-критеріальної моделі

№	Індикатор
1.1.1.	Учень/студент здатен описати власні сильні й слабкі сторони у спілкуванні або поведінці
	Демонструє вміння аналізувати власні вчинки та наслідки для інших
	Визнає та обґрунтовує необхідність особистісного розвитку
1.1.2.	Уникає імпульсивних дій у конфліктних або стресових ситуаціях
	Використовує стратегії емоційної саморегуляції (наприклад, техніки заспокоєння, внутрішнього діалогу)
	Дотримується етичних норм під час спілкування, навіть за умов емоційного напруження
1.2.1.	Розпізнає емоційний стан співрозмовника за невербальними ознаками (інтонація, міміка, поведінка)
	Демонструє співчуття та розуміння у висловлюваннях
	Вміє поставити себе на місце іншої людини в обговоренні суспільних питань
1.2.2.	Надає моральну підтримку одноліткам у складних ситуаціях
	Пропонує допомогу або бере участь у волонтерських ініціативах
	Виявляє готовність до колективної дії задля підтримки вразливих груп
1.3.1.	Не уникає участі в складних дискусіях, навіть під тиском
	Зберігає спокій і продуктивність у стресових ситуаціях (наприклад, під час публічних виступів)
	Виявляє здатність продовжувати діяльність після невдачі або критики
1.3.2.	Не реагує агресивно на конструктивну критику
	Робить висновки з критики та демонструє прагнення до вдосконалення
	Відновлює позитивну взаємодію з критиком після конфлікту
2.1.1.	Висловлює думки у спосіб, що не принижує інших, навіть у суперечках
	Не використовує дискримінаційні жарти, образи, стереотипні узагальнення
	Виявляє рівне ставлення до всіх, незалежно від статі, етнічного походження, соціального статусу, релігії чи фізичних особливостей
2.1.2.	Реагує (усно, письмово або через звернення) на випадки несправедливого поводження або дискримінації
	Знає та пропонує конструктивні способи захисту прав інших (звернення до відповідальних осіб, правозахисних структур тощо)

№	Індикатор
2.2.1.	Уникає стереотипних висловлювань, демонструє відкритість до різних поглядів і звичаїв
	Позитивно оцінює культурне розмаїття як джерело збагачення суспільства
2.2.2.	Має досвід спільної діяльності з представниками різних культурних, релігійних або мовних спільнот
	Виявляє повагу до традицій інших під час співпраці та взаємодії
2.3.1.	Визнає значення законів та інституцій у демократичному суспільстві
	Критикує порушення прав або зловживання владою у законний спосіб
2.3.2.	Звертається (або готовий звернутися) до офіційних структур (учнівське самоврядування, адміністрація, поліція, омбудсмен) для розв'язання конфліктів або проблем
	Бере участь (або готовий брати участь) у голосуваннях, опитуваннях або ініціативах, що передбачають правовий механізм впливу
2.4.1.	Може обґрунтувати, які соціальні чи політичні проблеми є актуальними для громади/країни
	Дає аргументовану оцінку суспільним викликам, уникаючи популізму
2.4.2.	Дотримується правил академічної доброчесності (не списує, не фальсифікує дані)
	Публічно засуджує корупцію, маніпуляцію або шахрайство в громадському житті
2.5.1.	Відчуває гордість за національні символи, мову, історію
	Вживає українську мову в публічному просторі або демонструє її повагу
2.5.2.	Бере участь у волонтерських ініціативах, акціях солідарності, суспільно корисних справах
	Висловлює громадянську позицію щодо актуальних подій, підтримує демократичні реформи та національні цінності
3.1.1.	Пропонує ідеї, спрямовані на покращення життя громади або розв'язання актуальних соціальних проблем
	Бере ініціативу в реалізації локальних змін (наприклад, організація подій, інформаційних кампаній, опитувань тощо)
3.1.2.	Формулює проекти/пропозиції, що враховують інтереси вразливих або недостатньо представлених груп
	Залучається до дій, спрямованих на відновлення справедливості, зменшення соціальної нерівності (волонтерство, акції солідарності, правозахисна діяльність)
3.2.1.	Висловлює обґрунтовану позицію щодо важливих суспільних подій або явищ
	Проявляє зацікавленість у суспільному житті, ініціює або підтримує позитивні зміни
3.2.2.	Регулярно долучається до соціальних, екологічних, благодійних чи освітніх ініціатив
	Може навести конкретні приклади власної участі в розв'язанні проблем громади чи суспільства
3.3.1.	Залучається до обговорення, розробки чи підтримки рішень щодо суспільно важливих питань (наприклад, участь у громадських слуханнях, підписання петицій, організація дебатів)
	Активно шукає шляхи впливу на рішення органів місцевого самоврядування, освітньої чи молодіжної політики
3.3.2.	Відповідально оцінює можливі наслідки своїх рішень чи дій для інших членів спільноти
	Уникає безвідповідальної поведінки у громадському просторі (наприклад, поширення недостовірної інформації, ігнорування правил співжиття)
4.1.1.	Може назвати основні принципи Конституції України (поділ влади, верховенство права, демократичність тощо)
	Визначає функції ключових державних органів (Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Президент, судова влада)
4.1.2.	Знає, як подати петицію, звернення або скаргу до відповідної державної інституції
	Бере участь або демонструє розуміння участі у громадських слуханнях, консультаціях, процедурах місцевого самоврядування
4.2.1.	Називає головні громадянські права та обов'язки
	Знає процедуру виборів, хто має право голосу, як формуються представницькі органи влади
4.2.2.	Бере участь або планує участь у виборах, ініціативах, молодіжних рада тощо
	Уміє оформити скаргу, запит на інформацію, підписати петицію або приєднатися до громадського обговорення
4.3.1.	Називає основні віхи української історії, державотворення та національно-визвольних рухів
	Розуміє значення державних свят, символів та видатних історичних постатей
4.3.2.	Аналізує суспільні події крізь призму історичного досвіду (наприклад, боротьби за незалежність, прав людини)
	Аргументує свої громадянські позиції, спираючись на історичні приклади
4.4.1.	Розуміє, що таке фейки, маніпуляції, пропаганда; знає як працює медіа
	Називає основні виклики та можливості глобалізації, міжнародної взаємодії

№	Індикатор
4.4.2.	Виявляє неправдиву або маніпулятивну інформацію, перевіряє джерела
	Орієнтується в глобальних темах (екологія, права людини, міжнародні конфлікти) та може висловити власну думку щодо них
5.1.1.	Коректно класифікує твердження як факт або суб'єктивну думку
	Використовує факти для підтвердження або спростування позицій
5.1.2.	Обґрунтовує власні рішення з урахуванням їхніх можливих наслідків
	Виділяє сильні й слабкі сторони різних аргументацій у суспільних питаннях
5.2.1.	Виступає публічно з логічно структурованими та аргументованими тезами
	Застосовує приклади, факти, емоційні й логічні аргументи для переконання аудиторії
5.2.2.	Пише логічно послідовні тексти з чітким викладенням позиції
	Використовує письмову аргументацію для участі в суспільних ініціативах (петиції, звернення тощо)
5.3.1.	Виконує доручення в командному проєкті в межах узгоджених термінів
	Демонструє повагу до ролей і обов'язків інших учасників
5.3.2.	Ініціює або бере участь у плануванні дій з іншими учасниками
	Підтримує конструктивну і постійну комунікацію в команді
5.4.1.	Визначає інтереси учасників конфлікту, а не лише позиції
	Пропонує варіанти, що враховують потреби всіх сторін
5.4.2.	Підтримує спокійний тон, уникає ескалації під час суперечок
	Досягає узгоджених рішень шляхом аргументованого діалогу
5.5.1.	Формулює SMART-цілі (конкретні, вимірювані, досяжні, релевантні, обмежені в часі)
	Створює покроковий план реалізації ініціативи
5.5.2.	Визначає проміжні результати й оцінює їх відповідність цілям
	На основі аналізу змінює план дій для досягнення кращих результатів

індикаторах. Вона може слугувати методологічною базою для розроблення інструментів оцінювання сформованості громадянської компетентності у здобувачів освіти. Завдяки її структурованості та вимірюваності вона дає змогу здійснювати як кількісне, так і якісне оцінювання відповідних проявів у поведінці, знаннях, мотиваціях і ставленнях особистості.

Кожному індикатору можуть бути присвоєні бали за шкалою, що відображає рівень вираженості ознаки: наприклад, трирівнева шкала (низький – середній – високий) або п'ятирівнева (ніколи – рідко – іноді – часто – завжди). Відповідно до зібраних даних можна визначити узагальнений рівень сформованості кожного з компонентів компетентності. Окрім того, модель уможливує формулювання кейс-завдань, ситуаційних запитань чи освітніх симуляцій, що спрямовані на виявлення здатності особи діяти в реальних або змодельованих умовах громадянської взаємодії. Такий підхід об'єднує вимірюваність і практичну спрямованість, що дає змогу не лише здійснювати оцінку, а й використовувати модель як орієнтир для розвитку громадянських якостей у процесі навчання.

Таким чином, варто зазначити, що дослідження останніх 5–10 років у сфері громадянської компетентності свідчать про конвергенцію теоретичних і практичних підходів у різних країнах. В Європейському Союзі, США та Україні визнається, що гро-

мадянська компетентність – це комплексне утворення, яке охоплює знання, мисленнєві навички, соціальні вміння, цінності, установки та ідентичності. Сучасні моделі дедалі більше орієнтуються на результат у поведінці: чи здатна людина брати участь у житті демократичної спільноти, дотримуючись демократичних принципів. Саме тому освітні стандарти доповнюються системами дескрипторів для вимірювання прогресу у формуванні цих складників. Ми зробили спробу представити власне бачення операціоналізованої моделі громадянської компетентності, що спирається на найкращий міжнародний досвід і враховує українські реалії. Сподіваємось, що така модель матиме практичну цінність для освіти, дасть змогу чітко планувати результати навчання з громадянської освіти та моніторити їх досягнення за допомогою валідних показників, сприяючи вихованню нових поколінь активних і відповідальних громадян.

Використані літературні джерела

- Рада Європи. Рамка компетентностей для культури демократії. Об'єм 2: Опис компетентностей / переклад з англ. Київ: Фоліо, 2018. 80 с. URL: <https://rm.coe.int/rf-cdc-vol-2-/168097ec96>.
- Рекомендація Ради від 22 травня 2018 року про ключові компетентності для навчання впродовж життя (2018/С 189/01). *Офіційний вісник Європейського*

Союзу. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7).

3. National Standards for Civics and Government. Calabasas, CA: Center for Civic Education. 2010. URL: https://new.civiced.org/images/stories/PDFs/Publications/National_Standards/National_Standards_full_text.pdf.

4. Social Studies for the Next Generation: Purposes, Practices, and Implications of the College, Career, and Civic Life (C3) Framework for Social Studies State Standards. *NCSS Bulletin* 113. Silver Spring, MD: National Council for the Social Studies. 2013. 144 p. URL: <https://www.socialstudies.org/standards/c3>.

5. National Assessment Governing Board. *Civics Assessment Framework for the National Assessment of Educational Progress*. Washington, DC: National Assessment Governing Board. 2010. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED507259.pdf>.

6. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_7.

7. Жадан І. В. Громадянська компетентність: соціальні очікування та реалії: монографія. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2021. 105 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/gk_sotr-2021.pdf.

References

1. Ramka kompetentnosti dlia kultury demokratii. Obiem 2: Opys kompetentnosti [Competences for democratic culture. Vol. 2: Descriptors of competences]. (2018). Kyiv. Retrieved from: <https://rm.coe.int/rf-cdc-vol-2-/168097ec96> [in Ukrainian].

2. Rekomendatsiia Rady vid 22 travnia 2018 roku pro kliuchovi kompetentnosti dlia navchannia vprodovzh zhyttia (2018/C 189/01) [Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (2018/C 189/01)]. (2018). *Ofitsiinyi visnyk Yevropeiskoho Soiuzu – Official Journal of the European Union*. Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) [in Ukrainian].

3. National standards for civics and government. (2010). Calabasas, CA: Center for Civic Education. Retrieved from: https://new.civiced.org/images/stories/PDFs/Publications/National_Standards/National_Standards_full_text.pdf.

4. Social studies for the next generation: Purposes, practices, and implications of the College, Career, and Civic Life (C3) Framework for Social Studies State Standards (NCSS Bulletin 113). (2013). Silver Spring, MD: NCSS. Retrieved from: <https://www.socialstudies.org/standards/c3>.

5. Civics assessment framework for the National Assessment of Educational Progress. (2010). Washington, DC: National Assessment Governing Board. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED507259.pdf>.

6. Remeh, T. O. (2018). Sutnist i struktura hromadianskoi kompetentnosti uchnia Novoi ukrainskoi

shkoly [The essence and structure of civic competence of a New Ukrainian School student]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 34-41. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_7 [in Ukrainian].

7. Zhadan, I. V. (2021). Hromadianska kompetentnist: sotsialni ochikuvannia ta realii [Civic competence: social expectations and realities]. Kyiv. 105 p. Retrieved from: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/gk_sotr-2021.pdf [in Ukrainian].

Kovalova Oksana, Candidate of Psychological Sciences, Head of the Talent Development Design Department, Institute of the Gifted Child of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

CIVIC COMPETENCE: AN OPERATIONALIZED MODEL

Summary.

The article presents the results of developing an operationalized structural model of civic competence based on five core components: 1) personal qualities and capacities of a responsible citizen; 2) value orientations and civic attitudes; 3) motivation and goal-directedness for civic participation; 4) civic literacies and essential knowledge; and (5) skills and abilities acquired through civic experience. Each component is defined and described in terms of its role in shaping civic behavior.

To ensure practical applicability and assessment potential, the model is structured into 20 criteria, 40 behavioral indicators, and 87 measurable descriptors. The paper also clarifies the concepts of criteria, indicators, and descriptors, emphasizing their function in translating abstract competence components into observable and assessable outcomes. Several tools for competence assessment are discussed, including self-evaluation, expert assessment, and observation. Indicators may be assessed using a binary format (yes/no) or multi-point rating scales (e.g., low–medium–high).

The model builds on an analysis of prominent international frameworks, including the Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture, the 2018 EU Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning, the U.S. National Standards for Civics and Government, and the C3 Framework. These sources informed the identification of typical civic competence structures, such as democratic values, political and legal knowledge, civic dispositions, and participatory skills. Ukrainian scholarly research contributed contextualized criteria and formative descriptors. This comparative foundation enabled the development of a comprehensive and context-sensitive model adapted to the national educational system.

Keywords: competence structure; civic competences; criteria; indicators; descriptors; competence assessment.